

FENOMENOLOJİ VE TOPLUMSAL BİLİMLER¹

Yazan: Alfred SCHUTZ

Çeviren: Prof. Dr. Mehmet DAĞ²

Sosyal bilimlerin kuruluşunda Husserl'in fenomenolojisinin önemi belki de ancak Husserl'in bu sorunla ilgili yazıları yayınlandığında tam olarak anlaşılabilir olacaktır. Muhtemelen ki, (bu güne değin) yayımlanmış olan eserler de, bu konu ile ilgili çok önemli düşünce konularını (themes) içermektedir. Husserl, altıncı Logical Investigation (Mantıksal Araştırma) 'ı yazdığı dönemden bu yana sürekli onlarla ilgilenmiştir. Fakat bu önemli kapalı konular, yalnızca salt mantık ve genel bilgi kuramı alanında fenomenolojinin çok geniş bulguları, halka açık tartışmalarda ilk sırayı aldığı için değil, aynı zamanda ustanın (Husserl'in) ancak sonraki yazılarında sosyal bilimlerin sorununu sistemli olarak ele aldığı içinde, çok az dikkat çekmiştir.

Bu son yazılarında bile Husserl son derece de tereddütle hareket etmiştir. Bilindiği gibi, 1913'te Ideas (Düşünceler) 'ın ikinci cildini, düzeltme aşamasına kadar tamamlamış bulunuyordu. Bu ciltde kişilik, özneler arası ilişki ve kültür sorunları ele alınacaktı. Yayından hemen önce, çalışmasının sonucu ile ilgili kuşkular, daima bir titizlik örneği olan bu bilginin üzerine çöktü. Bu sorunlarla uğraşmanın daha çok çözümlenmeyi, özellikle bilincin oluşturucu (constitutive) etkinliklerinin açıklığa kavuşturululmasını gerektirdiğini biliyordu.

İlk kez Formal and Transcendental Logic (1929) 'te bu yeni konusal (thematic) alana yaklaşım yolu açıldı. Ancak bu eser de yine tamamıyla mantıksal sorunlar açısından hareket etti. Bu eserde, aynı zamanda, Ideen'in İngilizce çevirisine son sözde ve beşinci Cartesian Meditation (her ikisinde 1931 tarihli) 'da daha ileri götürülen düşüncelere yönelik hareket noktaları bulunabilir.³ Bu düşünceler "The Crisis of European Sciences and Transcendental

¹ Alfred SCHUTZ, 'Phenomenology and Social Sciences', Collected Papers içinde, c.I, Hague 1962; ilk yayımlanışı, Philosophical Essays in Memory of Edmund Husserl içinde, neşr: M.Farber, Cambridge, Mass: Harvard University Press, 1940.

² Prof. Dr. Mehmet Dağ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

³ Özellikle Bkz., Formale und transzendente logik, Secs.94 vdd.; Formal and Transcendental logic, Çev.:Dorion Cairns, The Hague: Nijhoff 1969.

Phenomenology"⁴ başlığı altında planlanan geniş denemeler dizisi içinde tam olarak sunulmuş olacaktır. Yazarın Husserl ile yapma bahtlılığına sahip olduğu son konuşmalarda Husserl tekrar tekrar bu denemeler dizisine, yaşam boyu çalışmasının özeti ve bu çalışmayı taçlandıran bir başarı olarak işaret etmiştir. O, yaşamının son üç yılında sürekli bu denemeler üzerinde çalışmakta idi . Fakat yalnızca ilki Philosophia (Belgrad 1936) dergisinde yayınlandı. Daha sonra ölüm, Husserl'in sonra ölüm, Husserl'in elinden kalemini aldı. Bu sırada yalnızca, *Revue internationale de Philosophie* ⁵ 'de yayınlanan The Question about the Origin Geometry başlıklı kısa derin çalışması bu dönemde başlamış bulunan çalışmanın ölçüsünün bir göstergesini ortaya koymaktadır.

Bu denemenin aşağıdaki paragraflarında, yukarıda işaret edilen yazıların içerdiği toplum bilimlerinin fenomenolojik temelini ilk aşamaları kısa bir biçimde gözden geçirilmeye çalışılmıştır. Bunun ardından denemenin ikinci kesiminde toplum bilimlerinin bağımsızlığı sorunu ortaya atılacak ve Husserl 'in de ötesine geçilerek fenomenolojinin bu bilimlerin somut yöntem bilim sorunlarına yapabileceği katkı araştırılacaktır. Kuşkusuz, bütün bunların yetersiz bir takım değinmelerle sınırlı olması gerekecektir.

I

İster doğal nesnelere isterse bilinen adıyla kültürel olgularla ilişkili olsun, bütün bilimler, Husserl 'e göre, beşeri etkinliklerin, yani birarada çalışan bilim adamlarının etkinliklerinin toplamıdır. Bilim olgusunun kendisi, Almandada Geisteswissenschaften (manevi bilimler) diye işaret edilen kültür bilimlerinin yöntemleriyle açıklığa kavuşturulması gerekli nesnelere ait bir olgudur. Ayrıca her bilimin anlam temeli (Sinnfundament) bilim öncesi yaşam dünyasıdır. Bu dünya bana, sana ve hepimize ait olan bir ve aynı yaşam dünyasıdır. Bu temel noktaya yönelik derin kavrayış, bilimin yüzyıllar boyu gelişimi sırasında yitirilebilir. Fakat bu derin kavrayışın, aslında, bu yaşam dünyasının, bilimsel başarısının özünü oluşturan sürekli idealleştirme ve biçimleştirme süreci sırasında geçirdiği anlam değişikliğini açık bir hale getirmekle açıklığa kavuşturma gücüne sahip olması gerekir. Eğer bu açıklık kazandırma eylemi başarısızlığa uğrar ya da yetersiz olursa ve bilimin yarattığı idealiteler doğrudan ve safdil bir biçimde yaşam dünyasının yerine konurlarsa bu durumda bilimin gelişmesinin daha sonraki bir aşamasında bütün müspet bilimlerin bugün kendilerinden zarar gördüğü temel

⁴ Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phenomenologie, neşr.: Walter Biemel, The Hague: Nijhoff 1957; The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology bir girişle birlikte çev:David Carr, Evanston: Northwestern University Press 1970. (Yayıncının notu).

⁵ Brussels 1939/12. (Burada yeniden basıldı ss.42-70. yayıncının notu).

sorunları ve paradokslar ortaya çıkar; bunların bilginin geriye bakarak (ex post facto) yapılan eleştirisiyle tedavi edilmesi gerekirken, böyle bir şey çok geç olur.

Fenomenoloji felsefesi insanın kendi yaşam dünyasındaki felsefesi olduğu ve katı bir bilimsel tavırla bu yaşam dünyasının anlamını açıklayabileceği iddiasındadır. Konusu, içinde bu yaşam dünyasının olduğu aşkın öznelliğe ilişkin bilinç etkinliklerinin (Bewusstseinsleistungen) sergilemesi ve açıklanması ile ilgilidir. Aşkın Fenomenoloji, hiçbir şeyi açık ve seçik olarak kabul etmediği, her şeyi açık ve seçik bir hale getirmeyi üstlendiği için, her türlü safdil pozitivismden kaçınır ve terimin yerinde anlamıyla gerçek aklilik içinde gerçek zihin (Geist) bilimi olma beklentisi içindedir.

Bununla birlikte, bu hareket noktasının ortaya çıkardığı bir dizi güç sorun olmaktadır. Biz Husserl'in ele aldığı konumuzla özellikle ilgili bir takım sorunlardan bir kaçını seçeceğiz.

1- Her şeyden önce, nasıl olur da, oluşturucu (constitutive) fenomenoloji gibi aşkın bir felsefe, hem doğal tutum içinde gözlenen yaşam dünyasının bu felsefenin anlam temeli olarak kaldığı, hem de aynı zamanda bu doğal dünyayı "parentez içine almak" için meşakkatli bir fenomenolojik indirgeme çabasının gerekli olduğu iddiasında bulunma riskine girebilir? Bu indirgeme, böylece, dünyayı aşkın bir öznelliğe göre oluşturan katkısız amaçlılıkların araştırılmasını gerekli kılar.

2- Doğal tutum içinde gözlenen yaşam dünyası aşkın fenomenolojinin anlam temeli olarak kalıyorsa, bu takdirde yalnızca ben değil aynı zamanda sen ve herkes bu yaşam dünyasına aittir. Etkinlikleri sırasında bu dünyayı oluşturan benim aşkın öznelliğimin böylece daha başından itibaren etkinliklerine nispetle kendi etkinliklerini yetkili kılıp, düzelttiği başka öznelliklerle bağlantılı olması gerekir. Bizim hepimizin tek ve bir yaşam dünyası olarak nitelenen bu yaşam dünyasında gerçekten de basit Sen-ilişkisinden, başlayarak (bilimle uğraşanların elde ettikleri başarıların bir toplamı olarak bütün bilimlerde dahil olmak üzere) son derecede farklılaşmış toplumsal cemaat tiplerine kadar bütün toplumsal yaşam olguları (Phenomena) yer alır. Fakat aşkın öznellik etkinliklerinden dünyayı oluşturma girişimi acaba, zorunlu olarak ben merkezci bir anlayışa (solipsism) yol açmaz mı? Başkasının beni ve dolayısıyla gerçek yaşam dünyasında insanın arkadaşlarıyla karşılıklı ilişkilerine dayanan her türlü toplumsal olgu sorununu açıklayabilir mi?

3- Müspet bilimlerin, safdil bir biçimde idealiteleri yaşam dünyası yerine koydukları ve böylece bu yaşam dünyasının denetiminde doğa bilimlerinin ve özellikle matematiksel fiziğin tartışmasız başarısı karşısında anlam temelleriyle bağlantıyı kayb ettikleri savı temellendirilebilir mi? Mutlaka doğa (tabiat) bilimine başvurmaz özel bir kültür bilimi herhangi bir şekilde düşünülebilir mi? Çünkü tüm zihin dünyası doğal dünyadaki (tabiat dünyasındaki) nesnelere dayalı görünmektedir ve ruhsal olan sadece ruhsal- fiziksel ilişkilerde ortaya çıkmaktadır.

Yoksa kesin olduğu iddiasında bulunan bütün bilimler için, bir tek biçimin (style) talep edilmesi gerekmez mi ve bu birleşik bilim biçimi, uygulamalarında bile dikkate değer başarılarına her zaman minnetle hayranlık duymamız gereken matematik bilimler biçiminin ta kendisi değildir?

4-Eğer gerçekte fenomenolojik yöntem, kültür bilimleri kurma hususunda kendi meşru iddiasını kanıtlayabilir ve böylece aşkın öznelliğini oluşturucu etkinliklerinin bir çözümlemesiyle bu bilimlere özgü bir düşünce biçimini aydınlatma başarısını gösterirse, böylesine bir kanıt kültürel olgulara ilişkin somut bilimlerin (hukuk,iktisat, toplum dünyası, sanat, tarih v.b.) yöntem bilimsel sorunlarının çözümüne herhangi bir şekilde katkıda bulunabilir mi? Çünkü bütün bu bilimler aşkın fenomenolojinin ' parantez içine aldığı' o dünyevi alana ilişkilidir. Bütün bu sorunların çözümü için fenomenolojiden şu yada bu şekilde herhangi bir yardım beklenebilir mi? Yoksa bu problemi çözmek günlük yaşama yönelik bir psikolojinin mi sorunudur ?

Aşağıdaki paragraflarda biz, Husserl'in yukarıda sözü edilen yazıların çeşitli yerlerinde bu sorulara vermiş olduğu yanıtları biraraya getirmeye çalışacağız.

Yanıt 1- Hemen belirtmek gerekir ki, aşkın fenomenolojinin, gerçek yaşam dünyasının eylemsel varlığını yadsıdığı, ya da onu, doğal veya müspet bilimsel düşüncenin kendi kendini aldattığı salt bir hayal olarak nitelendirdiği şeklinde yaygın bir yanlış anlama mevcuttur. Aksine aşkın fenomenoloji için de dünyanın var olduğu ve bir evren olarak uyumlu tecrübenin sürekliliğinde kendisini gösterdiği kuşkusuzdur. Fakat bu kuşkusuzluğun anlaşılır bir hale getirilmesi ve gerçek dünyanın varoluş şeklinin açıklanması gerekmektedir. Bununla birlikte, böylesine köklü bir açıklama ancak bu gerçek yaşam dünyasının ve düşünülebilecek herhangi bir yaşam dünyasının, gerçek (ontic) anlamda mutlaka varlığa yalnızca kendisinin sahip olduğu aşkın öznellikle bağlantısını kanıtlamak suretiyle mümkündür.⁶

Bu aşkın öznellik alanını herhangi bir şekilde ortaya çıkarmak için filozofun düşünmesine (reflection) doğal tutum içinde başlayarak, Husserl'in fenomenolojik çığır (epoche)⁷ ya da aşkın fenomenolojik indirgeme (reduction) diye adlandırdığı tutum değişikliğini üstlenmesi gerekir. Bir başka deyişle, onun

⁶ Husserl, 'Nachwort zu meinen Ideen', Jahrbuch für Philosophie und Phänomenologische Forschung, c.XI, 1930, ss. 562, vdd.

⁷ Husserl bu Yunanca terimi, fenomenolojik nitelemesiyle birlikte, "dışarıda, orada bulduklarımı sandığım nesnelerin zaman mekan içindeki varlığına ilişkin bütün yargıların askıya alınması" anlamında kullanılmaktadır. Bkz., Edo Pivcevic, Husserl and Phenomenology, Londra 1970, s 70, (Türkçeye çevirenin notu)

daha önceleri doğal tutum içinde yalnızca varlık olarak konulan dünyayı, işte bu konulmuş varlık an soyutlaması ve dünya hakkındaki deneyimlerinin canlı akışına yönelmesi gerekir. Bununla birlikte, bu akış içerisinde deneyimi edinilmiş dünya, fiilen kendisine ait olan içerikle birlikte, olduğu gibi, muhafaza edilir. Çığırın yürürlüğe konmasıyla dünya hiçbir şekilde felsefi düşünen benim deneyim alanından kaybolmaz. Tersine, çığır içinde kavranan, salt bilinç yaşamıdır; bu yaşamda ve bu yaşam sayesinde tüm nesnel dünya deneyimini edindiğim, algıladığım, anımsadığım vb.'den dolayı, benim için vardır. Bununla birlikte, çığır içinde bu dünyanın varlığına inançtan vazgeçerek dikkatimi kendi dünya hakkındaki bilincime yönelirim.

Aşkın özellikle ilgili deneyimi edinirken bu yaşam evreninde ben kendimi çevreleyen yaşam dünyası ile ilgili tüm düşüncelerimi (cogitations) bulurum. Bu yaşam dünyası da başkalarıyla ve ilgili cemaat oluşturma süreçleriyle birlikte kendimin ait olduğu; etkin ve edilgin bir biçimde bu yaşam dünyasını toplumsal bir dünya şeklinde biçimlendiren bir dünyadır. Aslında benim bilinçli yaşamımda bulunan bu deneyimlerin hepsi, temelde bu yaşam dünyasının deneyimlerini sağlamıyor ve her şeyden önce bu deneyimleri kurmuyorlarsa, bıraktıkları kalıntıların tarihi açısından ele alınabilirler. İşte bu şekilde ben, olguların doğrudan doğruya kavranabileceği bu yaşam dünyasının asli deneyimine temelli bir biçimde yönelebirim.

Bütün bunları, aşkın özneliğin amaçlı başarılarını göstermek suretiyle yorumlamak, oluşturucu fenomenolojinin muazzam çalışma alanını meydana getirir. İşte bundan ötürü o, gerçek zihin bilimidir ve bir yöntem olduğu, hatta tek yöntem olduğu iddiasında bulunur ki, bu, cidden dünyanın zihin vasıtasıyla köklü bir biçimde açıklanması anlamına gelir.

Yanıt 2. Fakat yukarıda sürekli olarak işaret edilen ve ancak kendi aşkın özneliğimin etkinlikleriyle oluşturulabilen bu yaşam dünyası kesinlikle benim kendi özel dünyam değildir. Muhakkak başkaları, dost ve arkadaşlar da, sadece benim bu dünya ile ilgili deneyimime ait başka cisimler yada nesnelere olarak değil, aynı zamanda başka benler, yani benimkiyle aynı bilinç etkinliklerine sahip öznellikler olarak ona aittirler. Benim salt bilinç yaşamıma indirgemenin tamamlanmasından sonra deneyimi edinilen dünya özneler arası dünyasıdır ve bu demektir ki, o dünya herkesin ulaşabileceği bir dünyadır. Bütün kültürel nesnelere (kitaplar, aletler, hertürlü eserler vb.) asılları ve anlamları nedeniyle başka öznelere ve bu öznelerin etkin oluşturucu amaçlılıklarına işaret ederler ve böylece gerçekten de bunlar, "orada herkes için mevcut" oldukları anlamında tecrübe edinirler. (Kuşkusuz bu ancak ilgili kültür cemaatine mensup olan "herkes için" geçerlidir-fakat bu, tamamıyla farklı karakterde bir sorun olup, daha sonra ele alınacaktır.)

Bu durumda fenomenoloji için başkalarının deneyimi sorununun, Husserl'in güzel ifadesini⁸ kullanacak olursak, benmerkezcilik ya da psikolojizm ve rölativizm karabasanının sürekli ziyaretine maruz kaldığı için, felsefede kendisinden yalnızca çocukların korktuğu karanlık bir köşe olması gerekmez. Bununla birlikte gerçek filozofun, bu karanlık köşeden kaçıp uzaklaşması yerine, onu aydınlatması gerekir.

Beşinci Cartesian Meditation'da Husserl soruna aşağıdaki çözümü önerdi. Şimdi biz bu çözümü anahatlarıyla, olabildiğince kendi sözleriyle, vermeye çalışacağız.⁹

Çığırın yürürlüğe konmasından sonra ben ilkin aşkın evrensel bölge içinde yer alan konusal alandan başkalarının özneliği ile doğrudan yada dolaylı olarak ilişkili olan bütün oluşturuçu etkinlikleri eleyebilirim. Bu şekilde ben bilinçli yaşam evrenini kendi aşkın bölgeme (transzendental Eignosphäre), bir monad olarak kendi somut varlığıma, indirgerim. Başka öznelik anlamının soyutlanarak elenmesinden geriye kalan, -Husserl'in aslı bölge adını verdiği - bir ve aynı şekilde bağlantılı bir olgu dünyası 'tabakasıdır. Bu dünya artık herkes için nesnel bir biçimde var olan bir dünya olmayıp, yalnızca bana ait olan benim dünyamdır. Dolayısıyla o, en doğru anlamda, benim kendi özel dünyamdır.

Bu indirgenmiş dünya olgusu içinde bir nesne bütün ötekilerden ayırđedilir. Ona ben kendi bedenim adını veririm. O, kendisini eylem sırasında denetleyebildiğim ve kendi deneyimine uygun olarak ona duysal alanları atfettiğim için ayırđedilir. Eğer başka insanları benzeri bir şekilde indirgersem, kendine özel cismanilikler elde ederim; kendimi insan olarak indirgersem, "bedenimi" ve "zihnimi" ya da ruhsal-fiziksel bir birim olarak kendimi ve onda bedenimde iş gören, veya onun aracılığı ile dış dünyayı etkileyen ve ona boyun eğen kendi kişisel benimi elde ederim. İmdi, bu indirgenmiş dış dünyada 'başkası' da bir cismanilik olarak görünür; ancak bu cismanilik bir beden olarak, hatta temsili bir eşleştirme yoluyla başkasının bedeni olarak kavradığım cismaniliktir.¹⁰

⁸ Formale und transzendental Logik, s.210.

⁹ Bu amaçla biz Fransızca çeviriyi değil, basılmamış Almanca el yazmasının aslını kullandık. * Bence aleyhinde bazı önemli itirazların yapılabileceği aşkın özneliğin Husserl'ci tesisinin eleştirisi bir başka yayında ele alınacaktır.**

*Cartesianische Meditationen und Pariser Vorträge, neşr, S.Strasser, The Hague: Nijhoff 1950. (Cartesian Meditations, The Hague: Nijhoff 1969. Yayıncının notu.

**Bkz.A.Shutz, "Das Problem der transzendentalen Intersubjektivität bei Husserl Philosophische Rundschau, 5,2, 1957,ss.81-107. (The Problem of Transcendental intersubjectivity in Husserl" Collected Papers içinde, c.III, The Hague: Nijhoff 1966, ss.51-91. Yayıncının notu)

¹⁰ Appresentation (temsil) dan Husserl bir temsil sürecini anlar, ancak bu süreç hiçbir şekilde temsil yoluyla sonuçlama değildir. Onun sayesinde mevcut bir deneyim henüz mevcut olmayan ve mevcut olmayacak bir başka deneyime işaret eder. Başka bir deyişle, temsil edilmiş olan, fiilen bulunma durumuna gelemmez. Sözelimi bir nesnenin ön yüzüne bakmak suretiyle arka yüzü temsil edilir. Eşleme (Fransızca çeviride "accouplement") öndegelen bir edilgin bileşim, yani çağrışım (association) biçimidir. Onun özelliği şudur:

Öteki cismanilik, bir kez deneyimi edinildiğinden, gerçekten de, ruhsal bir yanı gösteren değişen, ancak sürekli olarak uyumlu tavırlarıyla (gestures) bir beden olarak görünmeğe devam eder. Başlangıçta temsil yoluyla işaret edilen bu ruhsal yan özgün deneyimle gerçekleştirilmelidir. Bu şekilde bir Başkası, benim kendi monadımda, kendim olmayan, fakat kendisini benim monadımda gösteren bir ikinci ben olan bir ben olarak temsili bir biçimde oluşturulur. Bununla birlikte bu ikinci ben yalnızca orada olan, kendinde ve kendinden verilmiş bir şey olmayıp, bir başka bendir (alterego); o, bir başkası olup, oluşturucu anlamıyla uyumlu olarak, bana, bu başka benim benine işaret eder. Bu "Başkası" yine de kendimin yalnızca bir kopyası değildir. Bir "Başkası" olarak kavranan yabancı cismanilik benim kendi monadik bölgemde herşeyden önce 'orada bulunan' (illic) şeklinde ortaya çıkar; buna karşılık, kendi benim mutlaka 'burada bulunan' (hic) şeklindedir. Bu şekilde temsil edilen şey, benim kendime özgü bölgemden kaynaklanmaz; o, orada bulunan şeklinde aynı anda varolan bir bendir ve dolayısıyla bir başkasının benidir.

Benimle, ilk ruhsal - fiziksel olan ben ile, temsili olarak deneyimi edinilmiş başkası arasında bulunan ve daha yüksek dereceden bütün öteki öznelarası cemaatlerin temelini oluşturan ilk toplulaşma Tabiat cemaati olup, bu cemaat benim yalnızca ilk bölgeye değil aynı zamanda Başkasının bölgesinde aittir. Bununla birlikte, şu fark vardır ki, bu da tabiat dünyasının benim bakış açımdan orada olarak görülmesi, yani kendim burada olmayıp, orada olduğum takdirde, benim elde edeceğim yönü başkasının ondan elde etmesidir. Bu şekilde deneyimi edilinen veya benim ilk bölgemde deneyimi edinilebilecek olan her doğal nesne, onun başkası için mümkün olan verilmişlik tarzlarında aynı doğal nesne olarak yeni bir temsili tabaka elde eder.

Asli oluşturucu monad olarak kendimden başlayarak ben, böylece, öteki monadları, yani ruhsal-fiziksel özneler olarak Başkalarını elde ederim. Bu başkaları yalnızca çağrışıma dayalı bir eşleştirme ile kendi kapasiteleri içinde bedensel bakımdan bana karşıt olarak benim ruhsal-fiziksel varlığımla ilişkili değildir; tersine bu, nesnel bir eşitleme, kendi varlığımın Başkalarının varlığı ile karşılıklı ilişki içinde bulunması sorunudur. Çünkü başkasının bedeni bir Başkası olarak benim tarafımdan temsil edildiği gibi, benim bedenim de başkası tarafından ondan başkası olarak tecrübe edilir vb.. Aynı şey bütün özneler için, yani Husserl'in 'aşkın öznelarası ilişki' diye deyimlendirdiği bu açık monadlar topluluğu için de, geçerlidir.

Vurgulamak gerekir ki, bu aşkın öznelarası ilişki yalnızca bende, düşünen bende bulunur. O, tamamıyla benim amaçlılığımın ilişkin kaynaklardan

Herbiri ötekenden ayırdedilebilen iki veri, bilincin birliğinde ortaya konulur; onlar, farklı göründükleri halde farkedilip edilmemeleri bir yana, bir çift olarak salt edilginliğin tesis ettiği fenomenolojik bir benzerlik biçimi oluştururlar. Bkz. Meditations Cartesiennes, sec.50-51.

oluşturulur, fakat tek tek her insanda (ancak başka öznel görüntüler içinde) amaçlı deneyimlerinde aynı aşkın öznelerarası ilişki şeklinde ortaya çıkar. Bu aşkın öznelerarası ilişkinin oluşumunda, bir ve aynı nesnel alemin oluşumunda sağlanmış olur. Buna koşut olarak daha üst düzeyde kişiliklerin karakterlerine sahip olan tamamıyla zihinsel nesnelliklerin, özellikle toplumsal cemaat türlerinin oluşumu ile karşılaştırılır.

Konumuz için özel önemi olan husus, kendi nesnellik şekilleri içinde özellikle beşeri dünyaların, yani kültür dünyalarının, oluşumudur.¹¹ Husserl'e göre, herkesçe ulaşılabilirlik özde Tabiatın, cismaniliğin ve ruhsal-fiziksel insanın oluşturucu anlamına aittir. Fakat kültür dünyası sınırlı bir nesnellik türündedir ve bununla birlikte şu da akılda tutulmalıdır ki, yaşam dünyası doğal tutumu herşeyden önce kendi kültür dünyası, yani söz konusu kişinin tarihsel oluşumunda yer aldığı bir anlam dünyası, olarak muhavaza eden bana ve herkese verilmiş bir dünyadır. Kişinin akıp giden kendi deneyim dünyası da dahil olmak üzere, herhangi bir dünyanın oluşumuna benzer bir oluşum olan kültür dünyasının oluşumu da, sıfır noktasına (Nullglied) , yani bir kişiliği göre, düzenlenmiş (oriented) meşru bir olgunun yapısına sahiptir. Ben ve benim kültürüm buradadır, Başkalarının deneyim şekli olarak bence ve benimle aynı kültürü paylaşanlarca ulaşılabilir. Başka kültür insanlığı ve başka kültür ancak karmaşık bir anlama süreciyle, yani kendine özel mekân ve zaman çerçevesinde her türlü kültürel olguya ulaşmayı sağlayacak varlık ufkunu oluşturan temel ortak Tabiat düzeyinde ulaşılabilir. Tabiat, böylece, somut ve aynı biçimde oluşturulduğu gibi, beşeri varlığın kendisine de eylemsel bir etkinlik alanı olarak mevcut bir yaşam dünyası şeklinde işaret edilir ve başından itibaren bu dünyaya beşeri anlamlar verilir. Bütün bunlar, aslında fenomenolojik bir oluşturucu çözümlemenin ortaya konulmasında ulaşılabilir şeyler olup, böylesine bir çözümlemenin sonunda açıkça belirlenmiş benden hareket ederek, hepimizin sürekli yaşam dünyası olan dünyanın aşkın anlamına bütün somutluğu içinde ortaya konması gerekir.

"Yanıt 3- Yukarıda genellikle doğa bilimlerinin ve özellikle de matematiği kullanan doğa bilimlerinin anlam temelleriyle, yani yaşam dünyasıyla, ilişkilerini yitirdikleri belirtildi. Biraz önce öznelerarası ilişkide somut ve aynı biçimde kendisini oluşturanın ve yönlendirilmiş oluşum tarzları içinde öteki kültür dünyalarına ulaşım biçimi olarak düşünülmesine neredeyse yol açabilecek olanın, bütünüyle bu evrensel Tabiat olduğunun ortaya konmuş olması karşısında, bu eleştiri nasıl geçerli görülebilir? Herşeyden önce şu yanıtı verebiliriz: Tabiat bilimlerinin konusu olarak Tabiat, yaşam dünyasının oluşturucu ögesi olarak Tabiatla tamamıyla aynı anlama gelmez. Saf dil bir yaşam süren insanın doğal gerçeklik olarak kabul ettiği şey, bizim modern doğa bilimlerimizin nesnel dünyası değildir, kendince özneliği içinde geçerli olan dünya anlayışı bütün

¹¹ Bu münasebetle bkz., özellikle, *Meditations Cartesiennes*, Sec.58

lanruların, şeytanlarını vb.. ni de içeren bir dünya anlayışıdır. Bu anlamda, yaşam dünyasının bir ögesi olarak tabiat, bu durumda, yeri tamamıyla zihinsel (Geistig) bölgede olan bir kavramdır. O, her günkü anlamlı deneyimimizde kendisini oluşturur, çünkü bu deneyim tarihsel olarak belirlenmiş varlığımızda gelişir.

Bir örnek olarak geometriyi ele alalım: Biz, algılanabilir yaşam dünyamızda dikkatimizi soyutlama yoluyla yalnızca mekan ve zamandaki şekillere çevirdiğimizde, mutlaka, " üç boyutlu şekillerin" deneyimini elde ederiz. Yinede bunlar geometrideki ideal (düşünsel) üç boyutlu şekiller olmayıp, gerçekte algıladığımız, deneyimimizin gerçek içeriği ile aynı içeriğe sahip üç boyutlu şekillerdir.¹² Günlük deneyimize önceden verilmiş olan dünyaya, mekan-zaman formu ait olup, bu forma, bu form içinde düzenlenmiş cismani şekiller dahildir ve bu form içinde biz kendimiz kendi kişisel, bedensel varlık biçimimize uygun olarak yaşamaktayız. Fakat biz burada geometrik idealitelerden (ideal oluşumlardan), Her şekliyle geometrik mekan ya da matematiksel zamandan, hiçbir şey bulamayız.¹³ Somut empirik şekiller bize kendi yaşam dünyamızda , yalnızca maddi, duyumsal doluluk (fullness) biçimleri olarak verilmiştir; bu durumda onlar kendilerine özgü duyum nitelikleri adı verilen niteliklerce (renk, koku vb.) temsil edilen öğelerle birlikte verilirler. Fakat salt geometri cismani aleindeki üç boyutlu şekillerle, salt soyut bir biçimde ilgilenir; bir başka deyişle o, yalnızca mekan-zaman çerçevesinde soyut şekilleri ele alır ki, bu şekiller, Husserl'in de belirttiği gibi, tamamıyla ideal 'anlam şekilleri' , insan zihninin 'anlam yaratıları'dır. Bu demek değildir ki, geometrik varlık kişisel bilinç alanındaki psikolojik yada kişisel varlıktır. Tersine, geometrik varlık anlam yapılarının varlığı ile aynı türdendir ve geometri bilgini olan veya geometriden anlayan herkes için nesneldir.

Geometrik şekiller, aksiyomlar ve önermeler, tıpkı kültür dünyasının bir çok yapıları gibi, ideal bir nesnellığe sahiptir; onlar, her zaman tıpatıp aynı olarak yeniden canlandırılabilirler. Başka bir deyişle, onların yerleşmesine yol açan anlam üretici etkinlik yeniden elde edilebilir. Fakat bu anlamda yeniden canlandırma da yine anlamın izahı olup, bu yerleşmenin kısa ifadelerinde yer alır ve onu gerisin geriye ilk kanıtı bağlar. Yüzyıllar boyu etkinlik gösteren bir geleneğin, söz gelimi, geometri yada herhangi bir başka sonuçlayıcı bilimin ilk kanıtını inceleme imkanı hep açık olarak kalır. Eğer bu olmazsa, o zaman bu sonuçlayıcı bilimin temel kavramları içinde bulunan asli etkinlikler ve onların bilim öncesi malzemelerindeki temeli keşfedilmemiş olarak kalır. Bu bilimleri bize iletme geleneği, böylece , anlamdan boşaltılır ve bu bilimlerin işaret ettiği anlam

¹² Husserl, 'Krisis...', ss 98 vdd...

¹³ Aynı eser, ss 125 vdd...

temeli, yani yaşam dünyası, unutulur.¹⁴ Fakat, Husserl'e göre, modern zamanlarda matematiği kullanan bütün doğa bilimleri de dahil olmak üzere, sadece geometri ve matematiği nispetle değil, aynı zamanda geleneksel mantığa¹⁵ nispetle de durum budur.

Modern fiziğin temel anlayışı, tabiatın matematik bir evren olduğudur. Onun ülküsü (ideali) kesinliktir. Bu kesinlik de tabiatta bulunan nesnelere, mutlak özdeşliği içinde, mutlak surette özdeş, yöntemsel açıdan ise tartışmasız ve kavranabilir karakterde bir dayanak (substratum) olarak tanıma ve belirleme gücü anlamına gelmektedir. Bu ülküye ulaşmak için fizik ölçmeyi, matematiksel hesaplamayı ve formül yöntemlerini kullanır. Böylece o, cismani alem için yeni bir öngörü türü yaratmağa ve bu alemdeki olguları kesin bir zorunlulukla hesaplayabilmeğe çalışır. Fakat bir yandan yaşam dünyasında üç boyutlu şekillerin duyumsal doluluğu ve bu dolulukta meydana gelen değişimler matematikleştirilemez; öte yandan ise, bilim öncesi sezgi ile kavranabilir olan tabiat bu öngörülebilirlikten yoksun değildir. Duyularımızla algılanabilen dünya üç boyutlu cisimlerin zaman ve mekandaki değişiklikleri, biçimlerinde ve doluluklarındaki değişimler ilenksel ve kayıtsız olmayıp, duyusal olarak belli şekillerde birbirlerine bağımlıdır. Bizim görünebilir yakın dünyamızın temel biçimi (style) ampiriktir. Bu evrensel hatta nedensel biçim, varsayımları, tümevarımları ve öngörülerini mümkün kılar, fakat bilim öncesi yaşamda bütün bunlar yaklaşık ve tipik olmak karakterine sahiptir.¹⁶ Ancak ideal nesnellikler cismani alemin ampirik nesnelere yerini aldığı ve ancak bir kimse matematikselleştirilmesi mümkün olmayan sezgi ile kavranabilir doluluğu soyutlandığında ya da aynı anda idealize ettiğinde, bütün matematiksel doğa bilimi alanının temel varsayımı, yani evrensel bir tümevarımlılığın sezgi ile kavranabilir alemde geçerli olup, günlük tecrübede kendini gösterdiği halde, kendi sonsuzluğunda gizli olarak kaldığı varsayımı, ortaya çıkar. Dolayısıyla matematiksel bilimlerin bu evrensel nedenselliği de yine bir idealleştirmedir. İmdi, diyor Husserl, doğa bilimlerinin olağanüstü yapısında bu varsayımın sonsuzlukta ve tamamıyla yaşam dünyasında olayları öngörmesinde geçerli olduğu kuşkusuz doğrudur. Fakat hertürlü doğrulamaya karşın yine de o matematiksel doğabiliminin bir varsayımı ve dolayısıyla açıklığa kavuşturulmamış bir faraziyesi olarak kalır.

Doğabilimci., tartışmasız gelenek içerisinde, âlem hakkında bilgi edinme amacıyla ilgili, temelde canlı, anlamın geçirdiği değişiklikten habersiz olarak, önceki kuşaklardan aktarılmış idealleştirilmeleri ve açıklığa kavuşturulmamış

¹⁴ Husserl, 'Die Frage nach dem Ursprung der Geometrie', ss.203-225, ve özellikle ss.209-217. Burada yeniden basıldı. ss.42-70 yayıncının notu)

¹⁵ Mantık hakkında bu son nokta ile ilgili olarak bkz., Formale und Transzendente Logik, Şec.73-81. sec.94 vdd...

¹⁶ Bkz.. "Krisis" ss.101-105.

varsayımları 'fen' (Tekhne) olarak kabul eder.¹⁷ Doğabilimlerinin matematikleştirilmesi sürecinde, diyor Husserl, yaşam dünyasını iyi biçilmiş düşünceler giysisine göre değerlendiririz. İşte tam bu şekilde sezgi ile kavranabilir yaşam dünyasındaki olgularla ilgili olarak günlük beklentilerin çok ötesine giden öngörü olanakları elde ederiz. Fakat yaşam dünyasını doğabilimcilere 'nesnel bakımdan mevcut ve gerçek tabiat' olarak gösteren her şey bu simgeler giysisiyle örtünmüş ve gizlenmiştir. Düşünceler örtüsünün, bizim bir yöntemi, yaşam dünyasının dencyimi içinde tek mümkün olan 'ham' öngörülerini sonsuzca geliştirmek için gerçek varlık olarak kabul etmemiz yönünde bir etkisi bulunmaktadır. Fakat yöntemler, formüller ve kuramların gerçek anlamı, onların ilk tesisine ilişkin tarihsel anlam üzerine düşünülmedikçe anlaşılabilir olarak kalır.

Matematisel doğa bilimlerinin çok büyük başarısı ile birlikte modern bilgi felsefesi ve eleştirisinin, yöntemlerinde genellikle bilimsel düşüncenin ilk örneğini algıladığı olgusu ortaya çıktı. Sonuç, gerçek ve kendine yeterli bir cismani dünya ile zihin dünyası şeklinde ikiye bölünmedir. Ancak bu zihin dünyası da tabiat dünyasına bağımlı olarak kalır ve kendi başına herhangi bir bağımsız duruma getirilmez. Bir başka sonuç da, bu zihin dünyasının bile matematisel doğa bilimlerinin aydınlatılmamış akılcılığına göre ya da, Husserl'in ifadesiyle, fizikalistik akılcılık aracılığıyla, daha geometrik bir biçimde açıklanması gerektiğidir. Her şeyden önce psikoloji nesnelci bir yaklaşımla ele alınmalıdır. Burada 'nesnelci' şu anlama gelmelidir; deneyim yoluyla apaçık olarak verilmiş olan dünya alanında kişi, tek başına önceden verilmiş yaşam dünyasının ontik anlamını oluşturan öznel zihin etkinliklerini irdelemeden, 'nesnel gerçekleri' araştıracaktır. Çünkü yaşam dünyası, deneyim edinen bilim öncesi yaşam etkinliklerinden kaynaklanan öznel bir oluşumdur. Tamamıyla öznel olan sezgi ile kavranabilir yaşam dünyası doğa bilimine ve aynı zamanda nesnelci psikolojiye gösterilen konusal ilgi karşısında unutulduğu için, asıl özne (the working subject), yani bilimle uğraşan insanın kendisi, hiçbir şekilde konusal değildir. Yalnızca tamamıyla kültürel bilimsel bilgide bilim adamı etkinliğini gizleme itirazıyla karşı karşıya kalıp, şaşkınlığa düşmez. Dolayısıyla toplum bilimlerinin doğa bilimleriyle eşit yetki için mücadele etmesi yanlıştır. Doğa bilimlerine kendi bağımsız nitelikleri olarak nesnelliği tanıdıkları anda toplum bilimleri, kendileri nesnelliğe kavuşurlar, çünkü yalnızca zihin özünde varlığa sahiptir ve bağımsızdır. Tabiatı özünde zihne yabancı bir şey olarak görmek ve sonra da kültür bilimlerini doğa bilimleri üzerine kurmak ve böylece onların kesin olduğu iddiasında bulunmak saçmalaktır. Tabiatçılıkla gözleri körelmiş kültür bilimi adamları evrensel ve gerçek bir kültür bilimi sorunundan söz etmeyi tamamıyla bile ihmal etmişlerdir.

Yanıt 4- Husserl'in ifade ettiği anlamda evrensel bir zihin bilimi sorunuyla ilgili araştırmalarda bulunmak, terimin bugün kullanıldığı anlamda acaba bir

¹⁷ Krisis ..., ss.113-116 ve ss.132 vdd...

kültür bilimleri sorunu mudur? Acaba bu görev yalnızca aşkın alanda ve dolayısıyla ancak somut kültür bilimleri ile ilgili tüm çabaların tek başına konusu olan ve olması gereken içinde yaşadığımız dünyanın 'parantez içine alınma'sından sonra görülen özellikle felsefi ya da daha doğrusu fenomenolojik bir sorun değil midir? Tarih ideali, yani geçmişi 'yaşadığı şekilde' anlatmak (von Ranke) da, bazı değişikliklerle bütün öteki kültür bilimlerinin ideali olan bizim içinde yaşadığımız dünyada ve onun tarihselliğinde toplumun, devletin, dilin, sanatın, iktisat, hukuk vb. 'nin gerçekten ne olduğunu ve yaşadığımız dünyadaki deneyim alanında her birinin anlamının nasıl anlaşılır bir hale getirilebileceğini belirlemektir. Evrensel bir kültür bilimi sorununun çözümü için bu alanda psikolojiye başvurmak gerekmez mi?

Husserl'e göre, bugüne değin mevcut bütün kültür ve toplum bilimlerinin aslında bu dünyada öznelerarası ilişki olgularıyla bağlantılı olduklarından da kuşku yoktur. Dolayısıyla, yalnızca fenomenolojik bakımdan indirgenmiş alanda görülebilen aşkın oluşturuç olgular nadiren kültür bilimlerinin görüş alanına girerler. Bununla birlikte, kendisinden kültür bilimlerinin sorunlarının çözümü beklenebilecek olan psikoloji, ampirik olguları ele alan bir bilim olmadığının bilincinde olmalıdır. Psikolojinin doğal tutumla ilişkili aşkın yapısal olguların bağlaşıklarını araştıran özler bilimi olması gerekir. Dolayısıyla onun zihnin değişmeyen, kendine özel ve özünü yapılarını ele alması gerekir; fakat bu demektir ki, psikoloji onların a priori (önsel) yapısını inceler.¹⁸ Doğal tutum içinde gerçek betimsel (tasviri) bir psikolojinin üstlenmesi gereken bilinç alanlarının somut anlatımı, bununla birlikte, kapalı amaçlılıklar (intentionalities) alanının bir anlatımı olarak kalır. Bir başka deyişle, o, Locke'çu gelenekte olduğu gibi, sadece bilinç deneyimlerinin somut bir anlatımını değil, aynı zamanda zorunlu olarak etkin iç deneyimlerinin yer alan 'nesnel anlamda bilinçli (amaçlı) nesnelere¹⁹ anlatımını da gerektirir. Fakat böylesine bir gerçek 'amaçlılık psikolojisi', Husserl'in sözlerine göre, doğal tutumun oluşturuç fenomenolojisinden başka bir şey değildir.²⁰

Bütün kültür ve toplum bilimlerinin bütün yöntembilimsel ve kuramsal bilim sorunlarının başında yer alan bu zihinsel dünyevi bilimde (aynı şekilde doğa tutumun psikolojik kavranışına) fenomenolojik indirgeme sırasında yapılan bütün çözümler kendi geçerliliklerini korurlar. Bütün kültür bilimleri için Husserl tarafından elde edilen sonuçların büyük önemi işte tam burada yatmaktadır.

II

¹⁸ Nachwort zu meinen Ideen, s.553; krş., Boyce Gibson'un 'Ideas'çevirisinin 14.sayfası.

¹⁹ Aynı eser, s.565,

²⁰ Aynı eser, s.567,

Husserl'in son dönem felsefesinin, en önemli düşünce çizgilerinden bazıları hakkında, yukarıda verilen özetinde, yaşam dünyası kavramı, tam ve merkezi anlam içinde doğa bilimleri ve müspet bilim gibi görünme arzusunda olan felsefe de dahil olmak üzere, bütün bilimlerin anlam temeli olarak açıklanır. Bu durumda her düşünme eylemi kanıtını ancak bu yaşam dünyası içinde kendi başlangıçtaki kurma deneyimine geri dönüş sürecinde bulur ve anlam temeline nispetle katkıcı özelliğin amaçlı yapısını anlaşılır bir hale getirmek, düşüncenin sonsuz görevi olarak kalır. Bununla birlikte, bu yaşam dünyasında safdil bir biçimde yaşayan bizler, onunla daha önceden yapılmış olarak karşılaşırız. Deyim yerinde ise, bizler ona doğmuşuz. Biz onda yaşar ve ona boyun eğeriz ve bizim bilinç akışımızın canlı amaçlılığı düşünmemizi destekler; bu düşünme sayesinde biz, bu yaşam dünyasında kendimizi eylemsel açıdan yönlendirir ve ona müdahale ederiz.

Bizim günlük dünyamız, daha başından itibaren öznelerarası bir kültür dünyasıdır. Öznelerarasıdır, çünkü biz orada başka insanlar arasında, ortak etki ve çalışma ile onlara bağlı, başkalarını anlayan ve başkaları için anlama konusu olan insanlar olarak yaşarız. O bir kültür dünyasıdır, çünkü yaşam dünyası başından itibaren bizim için bir anlamlar evreni, yani yorumlamamız gereken bir anlam çerçevesi (Sinnzusammenhang) ve bizim ancak bu yaşam dünyasındaki eylemimizle kurduğumuz anlam bağlaşıklarının oluşturduğu bir çerçevedir. Yine o bir kültür dünyasıdır, çünkü biz sürekli olarak onun tarihselliğinin bilincindeyiz, onunla örf ve gelenekte karşılaşırız; daha önceden verilmiş olan, kalıntısı olduğu kendi etkinliğine ya da başkalarının etkinliğine işaret ettiği için, onu incelemek mümkündür. Bu dünyaya doğmuş olan ve safdil bir biçimde orada yaşayan ben, yani insan, benim gerçekte 'şimdi ve burada' olmama ilişkin tarihsel durumda bu dünyanın merkeziyim; 'yapısının kendisine yöneltildiği sıfır noktasıyım.'²¹ Bir başka deyişle bu dünyanın bir anlamı bulunmaktadır ve herşeyden önce benimle ve benim için bir anlam ifade etmektedir.

Aşağıdaki satırlarda biz, Husserl'in fikirlerinin gidişinden, toplum bilimlerinin yapısına ilişkin bilgi için onun kendi yazılarında bulunmayan bazı temel sonuçları çıkarmak süretiyle bu konuyu açıklığa kavuşturmağa çalışmak niyetindeyiz.

Kendi benim etrafında kurulan bu dünya kendisini, içerisinde safdil bir biçimde yaşayan bir varlık olarak bana yorum için sunar. Bu açıdan herşey benim mevcut tarihsel durumumla ya da mümkündür ki, kendimi içerisinde burada ve şu anda bulduğum duruma ait kendi pragmatik çıkararımla bağlantılıdır. İçinde yaşadığım mekânın, coğrafi bir kavram olarak değil, kendi evim olarak bir anlamı bulunur ve ilişkili olduğum insanları yakınlarım, dostlarım ya da yabancılarıdır. Dil, benim için felsefe ya da dilbilgisine ilişkin düşüncelerin mahalli (Substratum) olmayıp, niyetlerimi ifade etme ya da Başkalarının niyetlerini anlama vasıtasıdır.

²¹ Bkz. yukarıya ss.5-

'Biz' sözcüğüyle ifade ettiğim Başkalarıyla olan ilişki ancak bana oranla kendi özel anlaamına kavuşur. Merkezi ben olan Biz'e oranla Başkaları 'Sen' olarak bulunur ve tekrar bana işaret eden Sen'e oranla üçüncü taraflar ise 'onlar' olarak belirir. Benim toplumsal dünyam oradaki başka benlerle birlikte merkez olarak benim etrafında dostlar (Umwelt), çağdaşlar (Mitwelt), öncekiler (Vorwelt) ve sonrakiler (Folgewelt) ²² şeklinde düzenlenir; böylece ben ve benim Başkalarına karşı tutumum bu çok çeşitli ilişkileri oluşturur. Bütün bunlar çeşitli yakınlık ve belirsizlik derecelerinde yapılıdır.

Ayrıca yaşam dünyası, her birinin kendine özgü yoğunluk ve doluluk merkezi, açık fakat yorumlanabilir ufukları bulunan benim mevcut ilgi durumuma göre farklı ilişki alanları (Zentren) şeklinde de düzenlenir. Bu münasebetle aşinalık ve yabancılık kategorileri ve çok önemli olan ulaşılabilirlik kategorisi gündeme gelir. Bu son kategori; 1- Gerçekte benim uzanma, görme ve işleme alanımda bulunan, ya da bir zamanlar orada bırakılan ve istenildiğinde fiilen elde edilebilir bir duruma sokulabilecek olan; 2-Şimdi ya da geçmişte başkalarınca ulaşılabilen ve böylece burada değil, orada bulunmam halinde bence kuvve halinde ulaşılabilir olan; ²³ 3-Serbest değişkenlik içinde elde edilebilir olarak düşünülebilen şeyin açık ufuklarına göre içinde bulunduğum çevrelerin gruplandırılmasına işaret eder.

Buna şunu da eklemek gerekir ki, ben benim için anlamlı olan herşeyin Başkası ya da bu kendi yaşam dünyamı bir dost, bir çağdaş, önceki ya da sonraki olarak kendileriyle paylaştığım Başkaları içinde anlamlı olduğunu sanarım. Bu yaşam dünyası kendisini onlara aynı zamanda yorum için de sunar. Onların hangi açılardan ilişkili olduklarını ve aşinalık ya da yabancılık ufuklarını bilirim; nitekim ben aynı zamanda kendi anlamlı yaşamımın parçalarıyla tıpkı Başkalarının yaşam dünyasına ait olduğumu bilirim. Bütün bunlar benim, safdil insan, için çok çeşitli yöneliştir. Ben başkalarının onları anlamlı bir biçimde yorumlayacakları umuduyla anlamlı eylemler ortaya koyarım ve benim eylemleri ortaya koyma şemam Başkalarının yorum şemasına oranla belirlenir. Öte yandan ben, Başkalarının ürünü olarak kendisini bana anlamlı bir yorum için sunan herşeyi onu üreten Başkasının irtibatlandığı anlam bakımından incelerim. Böylece bu karşılıklı anlam ortaya koyma ve anlamı yorumlama eylemleri üzerine kendi

²² Bu terimlerin çevirisi Alfred Stonier ve Karl Bode'un Dr.Schutz'un 'A new Approach to the Methodology of the Social Sciences', *Economica*, c.IV,1937,ss.406-424 adlı çalışmasıyla ilgili bir makaledeki kullanımına dayanmaktadır. Bu terimler Dr.Schutz'un *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*, Vienna 1932, ikinci baskı 1960 adlı eserinde uzun uzadıya ele alınmıştır. Umwelt, içerisinde Başkalarının doğrudan ve nispeten yakın deneyiminin mümkün olduğu yakın dünyadır. Mitwelt, içerisinde Başkalarının dolaylı ve nispeten belirsiz deneyiminin elde edilebileceği bir aracının yer aldığı, ancak çağdaş olan bir deneyim dünyasıdır. Vorwelt, tarihsel geçmişin deneyimlerini işaret eder. Folgewelt, hakkında hiçbir deneyimin mümkün olmadığı, fakat ona doğru bir yönelişin bulunabileceği geleceği işaret eder (İngilizceye çevirenin notu).

²³ Bkz., yukarıya ss.4-5

dünyevi öznelerarası ilişkiyle ilgili toplumsal dünyam kurulur; o aynı zamanda başkalarının da toplumsal dünyasıdır ve bütün öteki toplumsal ve kültürel olgular bunun üzerine oturtulur.

Tıpkı dünyanın gerçekte varolduğunun ve (daha sonra deneyim sırasında salt görüntüler olduğu ortaya çıkan yanılgılar bir yana bırakılırsa) onun gerçekte böyle, deneyimini edindiğim şekilde olduğunun bence apaçık olması gibi, bütün bunlar da kendi safdil yaşamında bence apaçıktır. Safdil kişi için, dünyanın gerçekte bulunduğu ya da başkasının beninin gerçekliğine ilişkin aşkın sorunu ortaya atmak ya da indirgenmiş alana sıçramada bulunmak hususunda hiçbir neden (motive) mevcut değildir. Tersine, bu kişi, bu dünyayı içinde bulduğu herşeyiyle, bütün doğal nesnelere, bütün canlı varlıklarla (özellikle insanlarla) ve her türden anlamlı ürünlerle (aletler, simgeler, dil sistemleri, sanat eserleri vb.) birlikte, genel bir tez içinde kendisi için anlamlı bir biçimde geçerli bir dünya olarak ortaya koyar. Böylece, safdil bir hayat süren kimse (biz sağlıklı, yetişkin, uyanık insanlardan söz ediyoruz) kendiliğinden, deyim yerindeyse, kendisi için geçerli anlamlı bütünlere (complexes) sahip olur. Tevarüs edilmiş ve öğrenilmiş şeylerden, çok çeşitli gelenek, alışkanlık kalıntılarından ve muhavaza edilip, yeniden canlandırılabilir olan önceki anlam yapılarından, kendi yaşam dünyasıyla ilgili deneyim deposu, kapalı, anlamlı bir bütün olarak, kurulur. Bu bütün normelde onun için sorunsal değildir ve onun anlık ilgisi deneyim deposundan durumun gereklerine uygun şeyleri seçmek suretiyle onun tarafından denetlenebilir olarak kalır. Yaşam dünyasının deneyimi kendi özel doğrulama biçimine (style) sahiptir. Bu biçim bütün tek tek deneyimlerin uyumluluk sürecinden kaynaklanır. Son fakat önemli olarak o, ilişkili olduğu yönler ve daha sonra açıklanacak olan ilgi ufukları tarafından aynı anda oluşturulur.

Şu ana değin söylenenlerin hepsi, yine de, geniş bir araştırma için bölüm başlıklarından daha fazla şeyler değildir. Şu an için şunu iyice hatırd tutmak yeterli olacaktır: Safdil kişiyi genel tez içinde bile kendi yaşam dünyasının anlamlı yapısıyla ilgili sorunu ortaya koymağa yöneltmek için dahi özel bir güdüleme gerekmektedir. Bu güdüleme son derecede ayrı cinsten olabilir; söz gelimi, yeni ortaya çıkan anlam olgusu deneyim deposu içinde düzenlenmeye karşı direnir ya da özel bir ilgi koşulu safdil bir tutumdan daha üst düzeyde bir düşünme eylemine geçişi gerektirir. Akli eylem denilen şey ikincinin bir örneği olarak verilebilir. Akli eylem, eylemin bütün hedefleri ve ona iletecek olan bütün vasıtaları, söz gelimi , ekonomik eylemde olduğu gibi, açıkca ve bilirgin bir biçimde sunulduğunda verilir. Doğal tutumu bırakmağa yol açacak böylesine bir güdüleme söz konusu olduğu takdirde, anlam yapısıyla ilgili bir sorun bir düşünme eylemi ile her zaman ortaya konabilir. İnsan anlam kalıntılarını kuran süreci her zaman canlandırabilir ve ilişkili olduğu yönlerin ve ilgi ufuklarının amaçlılıklarını açıklayabilir. Bu durumda tamamıyla safdil kişi için geçerli olan bütün bu anlam olguları, aslında tam olarak betimlenebilir ve hatta genel tez içinde çözümlenebilir. Bunu bu dünyada öznelerarası ilişki düzeyinde gerçekleştirmek bu dünyaya ait

kültür bilimlerinin görevidir ve onların özel yöntemlerini açıklığa kavuşturmak tamamıyla sözünü ettiğimiz oluşturuca doğal tutum fenomenolojisinin bir parçasıdır. İnsan bu bilime, hep bu dünyadaki öznelerarası ilişkiye işaret etmesi gerektiği için, ister Amaç Psikolojisi, isterse daha iyisi Genel Psikoloji desin, tamamen ikincil bir sorundur.

Herbilim, bilim yapan kişinin özel bir tutumunu öngörür; bu tutum kayıtsız gözlemcinin tutumudur. Bu şekilde o, herşeyden önce, kendi yaşam dünyasında safdil bir biçimde yaşayan ve ona karşı üstün bir eylemsel ilgi duyan kişinin tutumundan ayırtdedir. Bu tutma geçişle birlikte yine de yaşam dünyasına ilişkin bütün deneyim kategorileri temelli bir değişime uğrar. Özel bir kişi olarak değil, kayıtsız bir gözlemci olarak -ki kesinlikle öyledir- bilim adamı yaşam dünyasına bir oyuncu olarak katılmaz ve artık o canlı amaçlıklar akımıyla sürüklenmez. Yaşam dünyasında safdil bir yaşam süren kişi ise, dediğimiz gibi, onun anlam yapısına ilişkin sorunu ortaya atacak şekilde güdülenir. Fakat o, bu tarzda düşünse de, ona eylemsel ilgisini hiçbir şekilde yitirmez ve hala ona göre yönlendirilmiş bu kendi dünyasının merkezi, sıfır noktası olarak kalır. Fakat bu yaşam dünyasını bilimsel olarak gözlemlemeğe karar vermek artık kendini ve kendi ilgi koşulunu bu dünyanın merkezi olarak belirlemek anlamına değil, bir başka sıfır noktasını yaşam dünyası olgularını yönlendirmenin yerine koymak anlamına gelir. B sıfır noktasının ne olduğu ve bir tür (ekonomik insan, hukuk konusu vb..) olarak nasıl oluşturulduğu bilim adamının seçtiği belli proplem durumuna bağlıdır. Bir bilimsel araştırma konusu olarak yaşamı dünyası, bilim adamı olarak araştırmacı için, ekseriyetle gözlemlenen Başkalarının yaşamı dünyası olacaktır. Bu, bir ve aynı yaşam dünyasında insanlar arasında kendisinde bir insan olan ve bilimsel çalışması özünde o konuda Başkaları ile birlikte bir çalışma olan bilim adamının, bilimsel çalışmasında kendi yaşam dünyasının deneyimine sürekli başvurduğu ve başvurmak zorunda olduğu gerçeğini değiştirmez. Fakat açıkça hep akıldâ tutulmalıdır ki, kayıtsız gözlemcinin bir ölçüde canlı amaçlıklar akımından ayrılması gerekir. Yönlendirme çerçevesi yerine bir başka sıfır noktasını koymakla birlikte, kendi benime oranla safdil kişi için apaçık olan her anlam göstergesi şimdi köklü özel bir değişikliğe uğramıştır.²⁴ Geriye her toplum ve kültür biliminin kendisine uygun böylesi bir değişiklik şeklini geliştirmesi, yani kendi özel yöntemlerini oluşturma kalmaktadır. Başka bir deyişle bu bilimlerden her birinin bir şekil değişikliği denklemi ortaya koyması gerekir ki, yaşam dünyası olguları idealleştirme süreciyle bu denkleme göre şekil değişikliğine uğrasın.

²⁴ Söz gelimi, toplum bilimeci günlük yaşamlarımızda sen, ben ve herkes gibi insanların somut eylemini umutlarımız, korkularımız, yanlışlarımız, kinlerimiz, mutluluk ve mutsuzluğumuzla birlikte incelemeyiz. Yalnızca bazı belli etkinlik bölümlerini tipler olarak vasıta-amaç ilişkileri ve güdüleme zincirleriyle birlikte çözümler ve (açıkça, oldukça belirgin yapısal yasalara göre) bilimsel araştırmasının hedefi olarak seçtiği toplumsal dünyanın bir bölümü kendileriyle doldurduğu uygun ideal kişilik tiplerini oluşturur.

Çünkü idealleştirme ve biçimselleştirme (formalleştirme) toplum bilimleri için Husserl'in doğa bilimleri için ifade ettiği rolün aynına sahiptir; ancak burada suretlerin matematikleştirilmesi değil, bir 'doluluklar' (fullen) tipolojisi geliştirmek söz konusudur. Aynı zamanda toplum bilimlerinde, bu bilimlerin idealleştirilmesinin, bu noktada onların tipolojilerinin, yöntemler olarak değil, gerçek varlık olarak düşünülebileceği yönünde dikkati çeken bir tehlike mevcuttur. Gerçekten de bu tehlike insan ve onun yaşam dünyasıyla ilgilenen bilimlerde daha da büyüktür, çünkü onlar hep daha üst düzeyde tipleri içeren son derecede karmaşık bir malzeme ile çalışmak zorundadır. Bu malzeme bireylerin öznel etkinliklerini hemen göstermez. İşte bu, bu dünyada bilinçli kavrama alanı söz konusu olduğunda, her zaman başlıca sorundur.

Bu sorunlarla ilgili olarak Max Weber²⁵ in 'verstehende Soziologie'sinde bütün toplumsal olguları (böylece kültür bilimlerinin bütün konularını) geniş anlamda aktörün oyununa iliştiirdiği amaçlı anlama bağı olarak açıklamağa çalışan bir yöntemin ilkelerini vermiş olması, onun büyük katkısıdır. O; aynı zamanda, ideal tip kuramı ile bu ideal tipin oluşum yasalarında bu bilimlerin yöntem biçiminin ana özelliklerini vermiştir. Fakat bana öyle geliyor ki, bu yöntemler oluşturucu bir doğal tutum fenomenolojisinin çok yönlü araştırmaları vasıtasıyla ancak tam olarak anlaşılabilir bir hale gelebilir.

Böyle bir bilim Husserl'in aşkın fenomenoloji alanındaki araştırmalarında bir klavuzdan daha fazlasını bulacaktır, çünkü daha öncede söylediğimiz gibi, fenomenolojik indirgemedede yapılan bütün çözümlenmeler aslında tabiat alanında araştırılan olguların bağlaşıklarında geçerliliklerini muhavaza eder. Bu nedenle Husserl tarafından açılan bütün bilgi hazinesini kendi alanına uygulamak, bu bilimin görevi olacaktır. Husserl'in zaman çözümlemesi, işaret ve simgeler, ideal nesnelere, geçici yargılar kuramından ve nihayet teleolojik tarih yarımından söz etmemiz yeterlidir. Yukarıda yapılan önerinin ötesinde kendi ana özellikleri içinde bile olsa böyle bir bilim programı geliştirmek bizim şu andaki sınırlarımızın ötesine ulaşacaktır.²⁶

²⁵ Bu karamın mükemmel bir sunumu İngilizcede Talcot Parsons'un the Structure of Social Action, New York 1937'de bulunabilir.

²⁶ Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt, Vienna 1932, ikinci baskı 1960'ta ana ilkelerinden birkaçını sunmuştum. (The Phenomenology of the Social World, Evanston, Northwestern University Press 1967, yayıncının notu)